

OSMANLI DEVLETİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

Devlet Yönetimi

Osmanlı Devleti, cihat ve fetih anlayışı içerisinde kurulan Türk - İslam devletleri içerisinde en güçlü ve en uzun ömürlü olanıdır. Osmanlı devlet anlayışının kökeni eski Türk gelenekleri, İslam hukuku ve hâkim olunan topraklardaki devlet anlayışlarına dayanır.

Osmanlı'da "Devlet hükümdar ailesinin ortak malıdır" anlayışı vardır. Bu anlayış hanedanın erkek çocuklarına tahta çıkma imkânı sağlamış, bu da taht kavgalarına neden olmuştur. Saltanat babadan oğula geçmekle beraber belirgin bir veraset sistemi görülmemektedir.

I. Murat bu anlayışı değiştirmiş "Ülke hanedanın değil yalnızca hükümdar ve oğullarına aittir." anlayışını getirmiştir. Amaç; merkezi otoriteyi güçlendirmek ve taht kavgalarını önlemektir.

Fatih Sultan Mehmet, Kanunname-i Ali Osman'ı (Fatih Kanunnamesi) hazırlayarak veraset sistemini yazılı yasalar haline getirdi. Bu yasalarla merkezi otoritenin korunması için kardeş katline izin verilmiştir.

Bu sistem I. Ahmet (1603 - 1617) Dönemi'nde "hanedanın en yaşlı ve akıllısının başa geçmesi" şeklinde değiştirildi (Ekber-i Erşed). Bu değişiklikle taht kavgalarını önlemek amaçlanmıştır (olumlu sonuç). Ancak bu uygulama şehzadeler arasındaki rekabet duygusunu ortadan kaldırması bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

III. Mehmet Dönemi'nde "şehzadelerin sancağa gönderilmesi" uygulamasına son verilmiş ve "Kafes usulü" getirilmiştir. Bu durum şehzadelerin yönetim deneyiminden yoksun şekilde tahta çıkmalarına neden olmuştur.

Kuruluş ve Yükseliş Dönemi padişahları sancak sistemine göre yetişmişlerdi. Şehzadeler (padişahın erkek çocuklarına verilen isim), Lalalarla birlikte sancaklara yönetim tecrübesi kazanmaları için gönderilirdi. Sancağa ilk çıkan I. Murat, son çıkan III. Mehmet'tir. Sancağa çıkmadan tahta oturan ilk Osmanlı padişahı I. Ahmet'tir.

Osmanlı'da yönetim padişahın mutlak otoritesinde toplanırdı yani yönetim mutlak monarşiydi. Yavuz'un Mısır Seferi sonucunda Halifeliğin Osmanlı'ya geçmesi ile yönetim "Mutlak Teokrazi"ye dönüştü.

Devletin mutlak yöneticisi olan padişah ilk bakışta sonsuz yetkilere sahipmiş gibi görünse de uygulamaları; gelenek - görenek, hukuk kuralları ve Divan kararlarıyla sınırlandırılmıştır.

Osmanlı padişahları ilk defa "1839 Tanzimat Fermanı" ile birlikte mutlak egemenlik anlayışından kendi isteği ile vazgeçmiş ve "Kanun Üstünlüğü"nü ilk kez kabul etmiştir. 1876

I.Meşrutiyet (Kanun-i Esasi) ile birlikte anayasal yönetime ve parlamenter sisteme geçilmiştir.

1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte padişahın yetkilerine az da olsa sınırlamalar getirildi ve meclisin yetkileri artırıldı.

Osmanlı padişahları Bey, Han, Sultan, Hakan, Hükümdar, Kağan, İstanbul'un fethinden sonra İmparator; Mısır'ın fethinden sonra da Halife unvanlarını kullanmışlardır. Ayrıca Gazi, Hüdavendigar, Hünkar gibi unvanlar da kullanılmıştır. Osmanlı'da "Sultan" unvanını ilk defa kullanan padişah, I. Murat'tır.

Hükümdarlık Sembolleri; hutbe, sikke (para), davul (nevbet), sancak, hilat (giysi), çetir (saltanat şemsiyesi), tuğ, tuğra, kılıç alayı, otağ ve tahttır.

Merkez Teşkilatı

Merkez teşkilatı içerisinde padişahın özel hayatının geçtiği ve devletin yönetildiği yer saraydır. Osmanlı'da ilk saray I. Murat Dönemi'nde Bursa'da inşa edilmiştir. Edirne başkent olunca burada daha büyük bir saray yapılmıştır.

İstanbul'un fethi (1453) üzerine Fatih Sultan Mehmet tarafından önce "Sarayı-ı Atik (Eski Sarayı)" daha sonra da "Sarayı-ı Cedid" adı verilen "Topkapı Sarayı (Yeni Sarayı)" yaptırılmıştır.

Topkapı Sarayı, XIX. yüzyıla kadar padişahların oturduğu ve devletin yönetildiği yer olmuştur. XIX. Yüzyılda Batı etkisiyle Dolmabahçe, Beylerbeyi, Çırağan ve Yıldız sarayları yapılmıştır.

Enderun (İç Sarayı): Osmanlı devlet adamlarının (devşirmelerin) yetiştirildiği saray içerisindeki okuldur. Divan toplantıları da bu bölümde yapılırdı.

Enderun Mektebi'nin temelleri, II. Murat tarafından atılmıştır. Ancak gerçek anlamda teşkilatlanması Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde meydana gelmiştir.

Enderun Mektebi, 1833'te II. Mahmut tarafından kapatılmış, yerine "Mekteb-i Maarif-i Adliye" açılmıştır.

Enderun, aynı zamanda Padişahın özel hayatının geçtiği sarayın iç bölümüdür. Burada padişahın hizmetine bakan güvenilir kimselerin bulunduğu hizmet - eğitim odaları ve harem bulunuyordu.

Divan-ı Hümayun

Önemli devlet işleri Divan-ı Hümayun adı verilen bir kurulda görüşülürdü. Divan, hangi din ve mezhepten olursa olsun herkese açıktı. Divan, son sözün padişaha ait olmasından dolayı Danışma Meclisi niteliği de taşımaktadır.

Kuruluş Dönemi boyunca divan başkanı padişaktır. Yükselme Dönemi'nde Fatih'ten itibaren divan başkanlığı Sadrazama bırakılmıştır.

Divan Orhan Bey tarafından kurulmuştur, II Mahmut tarafından kaldırılmıştır. Yerine Nazırlıklar (Bakanlıklar) kurulmuştur.

Divan Üyeleri

Sadrazam (Vezir-i Azam): Baş vezir anlamındadır. Divandaki en kıdemli vezir olup, padişahattan sonra gelen en yetkili kişiydi. Padişah tarafından atanır ve görevden alınır.

İlk sadrazamlık makamı I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. İlk sadrazam Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa; son sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'dır.

Kubbealtı Vezirleri: Divan'da Sadrazamdan sonra gelen vezirlerdi. Devlet işlerinde sadrazama yardımcı olurlar, çeşitli devlet işleriyle görevlendirilirdi.

Defterdar: Maliyeden sorumlu kişi olup, hazinenin gelir - gider hesaplarını tutar ve bütçeyi hazırlardı.

Kazasker (Kadıasker): Hukuk işlerinden sorumluydular. Şer'i hükümler veren en yüksek görevlilerdi.

İlk Kazaskerlik makamı I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur.

İstanbul Kadısına "Taht Kadısı" denir ve İstanbul kadısını padişah seçerdi.

Defterdar ve Kazaskerlerin kıdemli olanları Rumeli Eyaleti'ne atanırdı. Bunun nedeni; devletin genel fetih siyasetinin batıya yönelik olması ve önemli olayların ağırlıklı olarak Rumeli'de gerçekleşmesidir.

Nişancı: Devletlerarası yazışmaları sağlardı. Ayrıca padişah ve sadrazam arasındaki yazışmalardan da sorumluydu.

16. Yüzyılda Divana Girenler

Şeyhülislam (Müftü): Osmanlı'da divanda alınan kararların ve çıkartılan kanunların dine uygun olup-olmadığını kontrol eder.

- İlk Şeyhülislam II. Murat Dönemi'ndeki Molla Şemseddin Fenari'dir.
- Son Şeyhülislam ise 1920'de bu göreve getirilen Medeni Mehmet Nuri Efendi'dir.

Reisü'l- Küttab: Kâtiplerin başı anlamındadır. 17. yüzyıla kadar Nişancı'ya bağlıydı. Divan'da görüşülecek konuların sırasını belirler, dış işlerine bakar, Divan'da alınan kararları yazıya geçirirdi.

Kaptan-ı Derya: Osmanlı'da Donanma Komutanıydı. İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Divan toplantılarına katılırdı.

İlk Kaptan-ı Derya Orhan Bey Dönemi'nde göreve getirilen Karesioğulları kökenli Karamürsel Paşa'dır.

Yeniçeri Ağası: Yeniçerilerin ocak komutanıdır.

Ülke Yönetimi

Osmanlı Devleti'nde ülke yönetimindeki temel idare birimi eyalettir. Eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar ise köylere ayrılırdı.

Eyaletleri Beylerbeyi, Sancakları Sancak Beyi, kazaları Kadı ve Subaşı, köyleri Köy Kethüdası (yönetim), Yiğitbaşı (asayiş) ve Kadı Naibi (adalet) yönetirdi.

I. Murat Dönemi'nde Manastır merkez olarak "Rumeli Beylerbeyliği", Yıldırım Bayezid Dönemi'nde de Kütahya merkezli "Anadolu Beylerbeyliği" kurulmuştur.

Osmanlı'da eyaletler yönetim şekillerine göre bölümlere ayrılmıştır;

Miri Araziler

Dirlik Arazileri: Geliri devlet tarafından savaşta yararlılık gösterenlere ve devlet memurlarına maaş karşılığı olarak verilen arazilerdi. Üç'e ayrılırdı;

1) **Has:** Yıllık geliri 100.000 akçe'den fazla olan topraklardı. Hanedan üyelerine, divan üyelerine, Beylerbeyleri ve Sancak Beylerine verilirdi. Has sahibi gelirinin her 5000 akçesi için bir "cebelü (atlı asker)" beslemek zorundaydı.

2) **Zeamet:** Yıllık geliri 20 bin ile 100 bin akçe arasında olan arazilerdi. Orta derecedeki devlet memurlarına, hazine ve tımar defterdarlarına, divan kâtiplerine, alay beylerine, kale dizdarlarına, subaşılar ve kadılara verilirdi. Bunlar da gelirlerinin her 5000 akçesi için bir "cebelü (atlı asker)" beslemek zorundaydı.

3) **Tımar:** Savaşta yararlılık gösterenlere ve hizmet karşılığı verilen araziler olup, yıllık geliri 3.000 ile 20.000 akçe arasında olanlardı. Bu da kendi arasında bölümlere ayrılırdı; Eşkinci (Kılıç) Tımarı savaşta yararlılık gösterenlere, Hizmet Tımarı Saraydaki Hizmetlilere, Müstahfiz. Tımarı ise Cami imamları, hatip ve medrese hocalarına verilirdi. Bu toprakları işletenler gelirlerinin her 3000 akçesi için bir cebelü beslemek zorundaydılar.

Vakıf Araziler

Miri arazi iken sonradan geliri hayır, din, eğitim kurumlarına ve sosyal hizmetlere ayrılan arazilerdir (cami, medrese, hastane, imarethane, , bedesten, kervansaray gibi kurumlar).

Alınıp satılamaz, devlet el koyamazdı. Bu arazilerden vergi alınmazdı. Vakıf teşkilatının başında bulunan kişiye "Mütevelli" denmiştir.

Mülk Araziler

Şahısların özel mülkü olan arazilerdir. Alınıp satılabilir, miras olarak bırakılabilir.

Ordu

Osman Bey döneminde ordu, aşiret güçlerinden oluşmaktaydı.

- İlk düzenli ordu Orhan Bey Dönemi'nde oluşturulmuştur (Yaya ve Müsellem).
- Murat döneminde Tımar ve Kapıkulu (Devşirme) sistemlerinin temelleri atılmıştır.

Osmanlı'da devlet gücünü ordudan alırdı. Ordu üç gruptan meydana gelirdi;

Kapıkulu Ocakları

Devletten üç ayda bir ulufe adıyla maaş alan sürekli askerlerdi. Bu askerler aynı zamanda hükümdar değişikliklerinde cülus adlı bahşış alırlardı.

Devşirme sistemi: Gayr-i Müslimlerin kimsesiz ve fakir çocuklarının küçük yaşta toplanarak (5 - 12 yaş) devlet hizmetinde kullanılmak üzere yetiştirilmesidir. Bunların zeki ve gürbüz olanları saraydaki Enderun Mektebi'nde devlet memuru yetiştirmek amacıyla okutulurdu. Rumeli'den toplanan çocuklar önce Anadolu'ya gönderilerek Türk ailelerinin yanında Türk - İslam kültürü alırlar, sonra Gelibolu'daki Acemi Oğlanlar Ocağına getirilirdi. Burada kabiliyetlerine göre askeri ocaklara ayrılırlardı.

Kapıkulu Askerleri; Atlı ve yaya olarak ikiye ayrılırlardı.

Yeniçeri Ocağı: Kapıkulu ordusunun temelidir. I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. Devşirme yolu ile oluşturulmuştur. Sıkı disiplin altında yetiştirilirdi. Padişahın yanında bulunurlardı. Görevleri; padişahla birlikte savaşa katılmak ve İstanbul'un güvenliğini sağlamaktır.

Yeniçerilere üç ayda bir "Ulufe" denilen maaş, padişah tahta çıktığında "Cülus Bahşışı", ilk sefere çıktığında da "Sefer Bahşışı" verilirdi.

Yeniçeri Ocağı III. Murat Dönemi'nde bozulmaya başlamıştır.

İleriki dönemlerde devlete çok zararı dokunan bu Ocak, 1826'da II. Mahmut tarafından kaldırılmıştır (Vaka-i Hayriye). Bu ocağın yerine "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" yeni bir ordu kurulmuştur.

Cebeciler: Yeniçerilerin silahlarını ve bu silahların bakımını yaparlardı.

Topçular: Top döken, top mermisi yapan ve kullanan ocaklardır.

Osmanlı'da ilk top, 1389 I. Kosova Savaşı'nda kullanılmıştır.

Top Arabacıları: Top taşıma araçlarını yapan ve nakleden ocaklardır.

Lağımçılar: Ordunun geçtiği yerlerdeki yolların ve köprülerin onarımını yapan, tüneller kazan, patlayıcı maddeler yerleştiren ve surları yıkan ocaktır.

Humbaracılar: Havan topları, mayın, el bombaları ve humbara denilen gülleleri yapan ve kullanan ocaktır.

Sakalar: Ocağın su işleriyle ilgilenen sınıftır.

Kapıkulu Süvarileri (Atlılar)

Altı Bölük Halkı da denilirdi. Derece ve maaş yönünden yeniçerilerden üstündüler. Yeniçeriler arasından seçilir ve ulufe alırlardı.

Sipahiler, Silahtarlar: Padişahın çadırını (Otağ-ı Hümayun) korumakla görevlidirler.

Sağ Garipler, Sol Garipler: Görevleri, ordu hazinesini, ağırlıklarını ve ganimetlerini taşımak ve korumaktır.

Sağ Ulufeciler, Sol Ulufeciler: Görevleri, saltanat sancaklarını taşımak ve korumaktır.

Tımarlı Sipahiler (Eyalet Askerleri)

- Tamamen Türklerden oluşurdu.
- Dirlik sahipleri tarafından beslenirdi.
- Ordunun en kalabalık ve en önemli sınıfıdır.
- Devletten maaş almazlardı.
- Savaşlarda ganimet elde etmezlerdi.

Savaş zamanı orduya katılırlar, barış zamanı toprağı işler ve bölgelerinin güvenliğini sağlarlardı.

Yardımcı Kuvvetler

Ordunun geri hizmetinde çalışanlar ile bağı beylik ve devletlerden gelen askerler bu sınıfa girerdi. Bunların sayıları sabit değildi. Savaşa göre değişirdi.

Azaplar: Anadolu'dan toplanmış bekâr, dinç Türk gençleridir. Savaşta yeniçerilerin önünde düşmana ilk hücumu yaparlardı.

Akıncılar: Sınır boylarında oturan Türklerden meydana gelen hafif süvari birlikleriydi.

Gönüllüler: Ani düşman saldırılarına karşı sınırlardaki şehir ve kasabaları korurlardı.

Deliler: Özel kuvvetlerdir. Çok iyi bir eğitimden geçirilerek yetiştirilirler ve ön safta savaşırldı.

Beşliler: Her beş aileden bir kişi alınarak oluşturulan bu birlikler sınırdaki kalelerin korunmasında görevlendirilirdi.

Derbentçiler: Yol, köprü ve geçitleri koruyan birliklerdir.

Turnalar: Ordunun posta işlerinden sorumlu birliklerdir.

Yaya ve Müsellemeler (Yörükler): Ordunun önünden giderek yolları ve köprüleri onarırlardı.

Donanma

Osmanlı Devleti'nin ilk donanması Karesi Beyliği'nin alınmasından sonra oluşmuştur. Osmanlı Devleti, Orhan Bey Dönemi'nde Karamürsel'de ilk tersaneyi kurduysa da Karesioğulları Beyliği'nin alınmasıyla donanma sahibi olarak askeri amaçlı denizcilik faaliyetleri yürütmeye başlamıştır.

Teşkilatlı İlk Osmanlı tersanesi Gelibolu'da I. Bayezid Dönemi'nde açılmıştır (1390). Osmanlı'nın en büyük tersanesi ise Haliç Tersanesi'ydı.

Osmanlı en büyük donanmaya Kanuni Dönemi'nde Barbaros Hayrettin Paşa ile ulaştı.

Toplum Yapısı

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden itibaren imparatorluk haline gelen Osmanlı Devleti'nin bünyesinde farklı din, dil, mezhep ve milletten insanlar bir arada yaşamaya başlamışlardır.

Osmanlı toplum yapısı; yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Yönetenler

Padişahın dini ve idari yetki alan kimselerden oluşur. Seyfiye, İlmiye ve Kalemeye olarak üç sınıfa ayrılırlar;

a) Seyfiye (Ehl-i Örf): Askeri zümreyi oluşturan gruptur. Sadrazam, Vezirler, Kapıkulu Askerleri ve Tımarlı Sipahilerden oluşur. Padişahın yürütme gücünü temsil ettikleri için bu sınıfa ehl-i örf, ehl-i seyf veya "ümera" denirdi.

b) İlmiye (Ehl-i Şer): Medreselerde yetişip devletin değişik alanlarında görev alanlardır. Bunlar; Şeyhülislam, Kazasker, Kadı, eğitim öğretim elemanları ve cami görevlileridir (Ulema).

c) Kalemeye: Devletin idari ve mali bürokrasisini oluşturan gruptur. Her türlü yazışmalardan, kâtiplik işlerinden ve ekonominin işleyişinden sorumludurlar.

Yönetilenler (Reaya)

Reaya, yönetime katılmayan, geçimini tarım ve sanayi alanında üretim yaparak veya ticaretle uğraşarak sağlayan, devlete vergi veren halktır.

Osmanlı Devleti'nin kendi egemenliği altında yaşayan toplulukları din ve mezhep esasına göre örgütleyip yönetme şekline "millet sistemi" deniyordu. Buradaki millet kavramı günümüzdeki anlamından farklıydı. Aynı dinden ve mezhepten olan topluluklar bir millet sayılıyordu.

Osmanlı toplumu ırk esasına göre değil, inanç ve düşünce temeline göre örgütlenmiştir.

Osmanlı Devleti çok uluslu devlet olma özelliği taşımış fakat yönetimdeki hâkim unsur Türkler olmuştur.

Osmanlı Devleti hoşgörülü bir siyaset izlediği için Müslümanlar (Millet-i Hakime), Hıristiyanlar ve Museviler (Millet-i Mahkume -Zimmi) asırlar boyu birlikte yaşamışlardır.

Hıristiyanlar genellikle ticaret ve tarımla uğraşırlardı. Islahat Fermanı'yla (1856) Müslümanlarla aynı haklara sahip olmuşlardır.

Dikey Hareketlilik: Toplum içerisinde sınıflar arası geçiş yani yer değiştirmektir. Dikey hareketliliğe şu örnekleri verebiliriz; Müslüman olmak, medrese eğitimi görmek, bürokrasi kalemlerine kâtip olmak, Tımar sahibi olmak gibi.

Yatay Hareketlilik: Ülke toprakları üzerinde yer değiştirmektir. Bu hareketliliğin bir kısmı zorunlu olurken bir kısmı da kendiliğinden gerçekleşir. Yatay hareketliliğe şu örnekleri verebiliriz; Savaş kaybetme sonucu Balkanlardan Anadolu'ya olan göçler, ihtiyaç sonucu köyden kente göçler gibi.

Yenilgiler sonrası Anadolu'ya yapılan göçlerin sonucu olarak Anadolu'daki Türk ve Müslüman nüfus yoğunluğu artarken sınırlarımız ise daralmıştır. Bu ise Osmanlı ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

Osmanlı'da halkın faydalanması için birtakım sosyal müesseseler yapılmıştır. Bunlar;

İmaret; Medrese talebelerine, fakirlere ve her isteyene bedava yiyecek dağıtmak üzere kurulan aşevleridir.

Kalenderhane: Şehirlere gelen yabancıların ve seyyahların ücretsiz kalıp yemek yedikleri yerdir.

Han ve Kervansaray: Yol üzerinde veya kasabalarda yolcuların konakladıkları ve hayvanlarının barındığı binalardır. Yolcular; milliyet, din, dil, inanç ayırımı yapılmaksızın, üç gün ücret ödemedi kalabilirdi.

Tabhane: Fakirlerin barındığı hayır eseridir. Buraların yiyeceği imaretlerden karşılanırdı.

Darüşşifa (Hastahane): Hastaların tedavi edildiği hastane ve tıp mezunlarının pratik ve tatbikat yaptıkları tıp fakültesi mahiyetindedir.

Osmanlı Devleti'nde ilk hastaneler Yıldırım Bayezid zamanında açıldı.

Ribat: Kale görünüşlü savunmaya yönelik binalardır.

Külliyeh: Ana yapısı camii olan ve çeşitli ihtiyaçları bir arada karşılayan kompleks yapı topluluğudur. Genellikle bir camii etrafında kurulmuş medrese, kütüphane, imarethane ve şifahane (hastane) ve hamam gibi yapıların bütünüdür.

Maliye

Osmanlı maliye teşkilatı ilk olarak I. Murat Dönemi'nde kurulmuştur. İlk bütçe Tarhuncu Ahmet Paşa tarafından hazırlanmıştır. Osmanlı'da Maliyeden sorumlu kişi Defterdar"dır (1838'den sonra Maliye Nazırı ve Teşkilatı).

Osmanlı para birimine "akçe" denirdi.

İlk bakır para Osman Bey, ilk gümüş para (akçe) Orhan Bey, ilk altın para (Sultani - Sikke-i Hasene) ise Fatih Dönemi'nde bastırılmıştır.

İlk kâğıt para Sultan Abdülmecit döneminde basıldı (1840). Hazine bonosu niteliğindeki bu paraya "Kaime" denildi. 1862'de bu uygulamaya son verildi.

I. Abdülmecit Dönemi'nde ayrıca 1844'te "Yirmi Kuruş" değerinde "Mecidiye" bastırıldı.

Osmanlı Devletinde bankacılığa ilk geçiş, Tanzimat döneminde oldu. Açılan ilk banka Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası)'dir (1847).

Hazinenin Gelir Kaynakları

Ganimetlerin 1/5 i ve Vergilerden oluşur.

Vergiler

Öşür: Müslümanlardan alınan 1/10 oranındaki toprak ürünleri vergisidir (1925'te kaldırılmıştır.).

Haraç: Gayrimüslimlerden alınan 1/5 oranındaki toprak ürünleri vergisidir.

Cizye: Gayrimüslimlerin 20 yaşını doldurmuş, sağlıklı erkeklerinden askere gitmeme karşılığında alınan kelle vergisidir (Bu vergi 1856 Islahat Fermanı'yla kaldırıldı.).

Zekât: Zengin olan Müslümanların mallarından alınan vergidir. Bu vergi devlet tarafından bazı dönemlerde alınmıştır.

Örfi Vergiler (Tekâlif-i Örfiye):

Avarız: II. Bayezid zamanında, olağanüstü durumlarda ordunun ihtiyacını karşılamak üzere alınan geçici vergidir (Savaş, sel, deprem v.b). Duraklama Dönemi'nde sürekli alınmaya başlanacaktır.

Çiftbozan: Tarımsal üretimin sürekliliğini sağlamak amacıyla bir veya iki yıl toprağını mazeretsiz olarak boş bırakan köylüden alınan tazminat vergisidir.

Çift Resmi: Müslüman halktan alınan arazi vergisidir.

İspenc: Gayrimüslimlerden alınan arazi vergisidir.

Ağnam: Kckbaş hayvan yetiştiricilerinden alınan vergidir.

Resm-i Pencik: Savaş esirlerinin serbest bırakılması karşılığında alınan vergidir.

Bac: Pazar yerlerinden toplanan vergidir.

İhtisap Resm-i : Ruhsat karşılığı alınan vergidir (noter vergisi).

Kantariye: Tartılardan alınır.

Resm-i Bennak: Evli çiftçilerden alınır.

Resm-i Mücerred: Bekâr çiftçilerden alınır.

Damga resmi: Çeşitli resmi muamelelerden alınır.

Derbent resmi: Çeşitli köprülerden ve geçitlerden alınır.

Gümrük Resm-i: Dış ülkelerden gelen mallardan alınan vergidir.

Arusane: Evlenenlerden alınır (Kız tarafı der.).

Cerime: Sululardan alınan vergidir.

Bağlı Beylik ve Devletlerden Alınan Yıllık Vergiler ve Hediyeler

Maden, Tuzla, Orman ve Gümrük Gelirleri

Vergiler, Tahrir defterine yazılırdı. Vergilerin hepsine ‘‘Teklif’’ denirdi.

Müsadere (El Koyma): Ölen bir kişinin hayattayken haksız kazanç elde ettiği tespit edildiğinde mirasının hazineye aktarılmasıdır (Bu uygulama özel mülkiyet anlayışına terstir. 1839 Tanzimat Fermanı’yla kaldırılacaktır.).

İltizam Sistemi: Bir bölgede devlet hazinesine toplanacak olan vergilerin açık artırma yoluyla şahıslara verilmesidir. İltizam vergisini toplamaya hak kazanan kişi toplayacağı vergiyi peşin olarak hazineye derdi (Belli bir kar payı karşılığında). İltizam yöntemiyle vergi toplayanlara Mültezim adı verilirdi.

Osmanlı ekonomisinin en önemli sektörleri tarım, hayvancılık, ticaret ve zanaatkrlıktır.

Osmanlı ekonomisinde esnafların kurduğu Lonca teşkilatının da büyük bir önemi vardı. Bu teşkilat i ticarete bir denetleme kurumu gibiydi. Ancak Avrupa’da meydana gelen Sanayi İnkılabı’nın etkisiyle Osmanlı Lonca teşkilatı iyice zayıflamıştır.

Avrupalıların yaptığı Coğrafi Keşiflerle beraber yeni ticaret yollarının bulunması, Osmanlı’nın elindeki İpek ve Baharat yollarının önemini kaybetmesine neden oldu.

Ayrıca Coğrafi Keşifler sonucu Avrupa'ya taşınan gümüş ve altın gibi değerli madenler bir süre sonra Osmanlı ülkesine girince; Osmanlı Devleti'nin parasının değer kaybetmesine ve fiyatların yükselmesine neden oldu.

Bununla birlikte XIX. yüzyılın ortalarından itibaren alınan dış borçlar giderek büyümüş ve ödenemez hale gelince de Avrupalı devletler Duyun-u Umumiye idaresini kurarak (1881)

Hukuk

Osmanlı Devleti'nde hukuk sistemi iki bölüme ayrılırdı;

Şer-i Hukuk: İslam dinine göre düzenlenen kanunlardır. Kaynağı Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. Bu konuda din ve yasama işleri padişah adına Şeyhülislama aittir. Ancak şeyhülislam'ın yargılama yetkisi yoktu.

İlk Osmanlı kadısı Karamanlı Dursun Fakih'tir.

Örfi Hukuk: İslamiyet öncesinden bu yana devam eden töre kurallarının İslamiyet'e aykırı olmayacak şekilde düzenlenmesiyle oluşan kurallardır. Örfi hukuka padişahın yönetim, maliye ve ceza gibi konularda çıkarttığı kanunnameler de dâhildi.

Örfi kanunlar hazırlanırken İslam hukukuna aykırı olmamasına dikkat edilirdi.

Bu hukuk sisteminde yasama yetkisi padişaha aittir. Örfi konularla ilgili padişah buyrukları "Ferman" olarak Nişancı tarafından kaleme alınır. Daha sonra da yine Nişancı tarafından, çıkartılan fermana padişah tuğrası işlenir ve fermanın resmîyet kazanması sağlanırdı.

Fatih Dönemi'nde hazırlanan "Kanunname-i Ali Osman" ile örfi hukuk toplatılmış ve hale getirilmiştir (Osmanlı'nın Kanunnamesi).

Osmanlı Devleti'nde hukuk alanındaki gelişmeler 19. yüzyılda başlamıştır. 1878'de İslami temelli ilk medeni hukuk, Mecelle adı altında toplanmıştır.

İlk defa Tanzimat Fermanı'yla (1839) herkesin temel hakları güvence altına alındı. Hukuk devleti kavramı gelişti. 1856 Islahat Fermanı ile karma mahkemelerin kurulması kabul edildi.

Abdülaziz Dönemi'nde Divan-ı Ahkam-ı Adliye (Yargıtay) adlı bir yüksek mahkeme kuruldu. 1878'de de hukuk alanında uzman ihtiyacını karşılamak amacı ile Mekteb-i Hukuk-i Şahane (Hukuk Fakültesi) kurulmuştur.

Eğitim Ve Öğretim

Osmanlı'da eğitim ve öğretime büyük önem verilmiştir.

Başlıca eğitim kurumları; Mahalle Mektepleri (Sıbyan Mektepleri) ve Medreselerdir.

Sıbyan Mektepleri: Eğitim sisteminin ilk basamağıdır. Genellikle camilerin çevresinde bulunurdu. Ders verenlere "Muallim" adı verilirdi. Karma eğitim yapılırdı. Belli bir süresi ve

sınıfı yoktur. Daha çok gramer ve dil eğitimi yapılırdı. İslamiyet ile ilgili bilgiler verilirdi. Ayrıca okuma yazma ve Kur'an öğretilirdi.

Osmanlı Devleti'nde ilköğretim ilk defa İstanbul'da II. Mahmut Dönemi'nde zorunlu hale getirildi.

Temel eğitim kurumları medreselerdir. İlk Osmanlı medresesi 1330'da Orhan Bey tarafından İznik'te açılmıştır (Süleyman Paşa Medresesi). Medreseye tayin edilen ilk müderris Davud-u Kayseridir.

Medreseler, 3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kapatılmıştır.

Bilim, Dil Ve Edebiyat

Osmanlı Devleti'nde XIV., XV. ve XVI. yüzyıllarda bilime önem verilmiş ve birçok bilim adamı yetişmiştir.

Molla Fenari (15. yy): Mantık alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Eserleri Osmanlı'nın son dönemlerine kadar okutuldu. Maddet'ül Hayat adlı eseri vardır.

Emir Sultan (1368-1430): Osmanlıların Kuruluş Devri'nde Bursa'da yaşamış, Yıldırım Bayezid Han'ın damadı olan bilim adamıdır.

Kadıze-i Rumi (14. ve 15. yy): Matematik, Astronomi alanlarında yetişmiştir. Muhtasar-ı Fi'l Hisab adlı eseri vardır.

Ali Kuşçu (15. yy): Matematik, Astronomi alanında yetişmiştir. Osmanlı'da Matematiğin kurucusu olarak bilinir. Fatih Dönemi'nde İstanbul'a Semerkant'tan getirilmiştir.

Sinan Paşa: Matematik alanında yetişmiştir. Tazarrunname ve Nasihatname adlı eserleri vardır.

Piri Reis (15. ve 16. yy): Coğrafya alanında ileri gitmiştir. İlk kez dünya haritasını çizmiştir. "Kitab-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı)" adlı eseri vardır.

Seydi Ali Reis (16. yy): Deniz Coğrafyası alanında çalışmalarda bulunmuştur. "Miratü'l Memalik (Memleketlerin Aynası)" adlı eseri vardır. Bu eserde Hindistan ile Osmanlı ülkesi arasında yaptığı yolculuğu anlatır.

Molla Lütfü: Matematikçidir. Taz'if'ül Mezbah adlı eseri vardır.

Takiyüddin Mehmet (16. yy): Astronomi alanında çalışmalarda bulunmuştur. Osmanlı'da ilk rasathaneyi kurmuştur (İstanbul'da).

Matrakçı Nasuh (16. yy): Coğrafya, Minyatür, Matematik, Tarih alanlarında yetişmiştir. Cemal'ül-Küttab ve Kemal'ül-Hisab adlı eserleri vardır.

Katip Çelebi (17. yy): Tarih, Coğrafya, Denizcilik, Maliye ve Hukuk alanlarında çalışmalar yapmıştır. Eserlerinin ismi; Cihannüma (Dünya coğrafyası), Keşfü'zü-nun (Bibliyografya), Fezleke-i Osmani ve Mizanü'l Hak'tır.

Hezarfen Hüseyin Çelebi (17. yy): Batı ile ilişki kuran ilk bilim adamıdır. Osmanlı Teşkilat Tarihi en önemli eseridir.

Hezarfen Ahmet Çelebi (18. yy): Kanat takıp uçan ilk insandır.

Lagari Hasan Çelebi: İlk roket örneğini icat ederek uçmayı başarmıştır.

Evliya Çelebi (17. yy): Seyahatname en önemli eseridir. Bu eser yazıldığı dönemin Türk kültür tarihi hakkında bilgi veren önemli bir yapıttır.

Ahmet Cevdet Paşa (19. yy): Eserleri, Tarih-i Cevdet (Tarih Kitabı), Tezakir, Kısas-ı Enbiya (Nebiler Tarihi), Mecelle (Hukuk) dir (Mecelle'yi hazırlayan 16 kişilik hukukçu heyetine başkanlık yapmıştır).

Zemilli Ali Efendi: Din ve Hukuk âlimidir. El Mutahharat adlı eseri vardır.

İbn-i Kemal: Din ve hukuk âlimidir. Tevarih-i Ali Osman adlı eseri vardır.

Ebussuud Efendi: Din ve hukuk âlimidir. Duaname ve Kanunname adlı eserleri vardır.

Akşemsettin: Fatih'in hocasıdır. Daha çok Tıp alanında kendini yetiştirmiştir. Ayn'ül Ayan adlı eseri vardır.

Altunizade Sabuncuoğlu Şerafettin: Tıp alanında ilerlemiştir. Kitâbü'l-Cerrahiyyeti'l-İlhaniyye adlı eseri vardır.

İbrahim Müteferrika (18. yy): İlk özel matbaayı kurmuştur.

Şinasi (19. yy): İlk oyun yazandır. (Şair Evlenmesi), Avrupa'yı örnek alan ilk şairdir.

Tarih alanında önemli bilim adamları ise şunlardır; Hoca Saadettin Efendi, Aşık Paşazade, Solakzade, Neşri, Naima ve Kemal Paşazade'dir.

Osmanlı Devleti'nde resmi dil Türkçe'dir. Azınlıklara ise kendi dillerinde konuşma hakkı verilmiştir.

Edebiyat

Osmanlı Kuruluş Dönemi'nde Türkçe'ye büyük önem verildi. Halk Edebiyatı bu dönemde çok etkili olmuştur.

Halk Edebiyatı'nda Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Koroğlu, Karacaoğlu, Kul Mehmet, Gevheri, Emrah, Aşık Ömer, Zihni, Dadaloğlu gibi önemli isimler yetiştirilmiştir.

Osmanlı Yükselme Dönemi'nde edebiyatta Arap ve İran kültürünün etkileri artmıştır. XV. yüzyıldan itibaren Divan Edebiyatı'nın önemi artmıştır.

Divan Edebiyatı'nda; Şeyhi (Harname), Nesimî, Ahmedî, Bakî (Kanuni Mersiyesi), Fuzuli (Leyla ve Mecnun), Nefî (Siham-ı Kaza), Nedim (Lale Devri), Şeyh Galip (Hüsn-ü Aşk) gibi önemli isimler yetişmiştir. y Osmanlı padişahları edebiyatla önemli eserler vermişlerdir.

Sanat

15. yy'da gelişme gösteren Osmanlı güzel sanatları, 16. yy'da en parlak dönemine ulaştı. Güzel sanatlardaki gelişme özellikle süsleme sanatlarında kendini gösterdi. Hattatlık, çinçilik, minyatür, nakkaşlık, kakmacılık, oymacılık, tezhip başlıca süsleme sanatı dallarıydı.

